

Leven als en met de armen

In 2015 geeft de dominicaan en grondlegger van de bevrijdingstheologie voor de armen, Gustavo Gutierrez, een interview aan de Vaticaanse krant L'Osservatore Romano. Hij spreekt in Rome voor de conferentie van Caritas Internationalis. Gutierrez meent dat de armen, overal ter wereld, niet als personen worden erkend. Ze hebben geen rechten, hun waardigheid wordt niet erkend. Feitelijk verwijst hij hier naar één van de beginselen van het Katholiek Sociaal Denken: de waardigheid van de persoon vindt de oorsprong in de schepping, als beeld van God. Gutierrez ziet in de christelijke traditie twee richtingen, beide gebaseerd op het leven van Christus. De ene is Christus' gevoeligheid voor het leven en lijden van de armen. De andere is het leven als een arme en met de armen, zoals Christus Zijn leerlingen voorhield, een leven met de armen leiden.

In de serie die we dit jaar in 'Op Tocht' schrijven over de benadering van armoede, hebben we op verschillende manieren naar voren gebracht waarom mensen geraakt worden door de armen en wat zij vervolgens ondernemen. In deze bijdrage verkennen we wat het betekent om te leven als en met de armen, zoals Christus dat ook heeft gedaan. Welke inzichten levert dat op, voor de meesten onder ons die niet in de nabijheid van armen leven maar weten dat ze in ons midden zijn?

Allereerst moeten we, nuchter en met spijt, vaststellen dat in Nederland nog maar weinig mensen vanuit christelijke motivatie ervoor kiezen onder de armen te leven. Zeker, er zijn mensen die (on)betaald ervoor kiezen om voor en met armen te werken. In de kerken zijn dat pastorale beroepskrachten, mensen uit wijk- en buurtpastoraat, religieuzen en vrijwilligers in diaconie en caritas. Pastorieën in arme wijken waar pastores wonen, hebben meer contact met armen. Zij weten de pastorie te vinden en kloppen er aan. Met name na het Tweede Vaticaanse Concilie maakten religieuzen de keuze als en onder de armen te wonen. Dat was een gevolg van de herijking van de gelofte: de gelofte van armoede werd een leefpraktijk. Religieuzen gingen in groepen of individueel in arme wijken wonen. Tot voor kort waren er in diverse steden en dorpen nog – met name vrouwelijke – religieuzen actief: zusters bij wie buurtbewoners konden binnenlopen en die hun levensverhaal kenden. Inmiddels zijn de meesten gepensioneerd en teruggekeerd naar het moederhuis.

(Inter)nationaal zien we religieuze gemeenschappen die kiezen voor een leven met de armen. Zo leven sinds de jaren zeventig de broeders van Taizé in of nabij sloppenwijken in de zogeheten Derde Wereld. Zij leven het leven van de armen, van hetgeen zij zelf ontvangen. Bekend zijn ook de zusters

van Moeder Teresa, de missionarissen van de chariteit, die overal ter wereld (in Nederland in Amsterdam en Rotterdam) leven als en met de armen. Na de Tweede Wereldoorlog was vooral in Frankrijk een beweging van priesterarbeiders actief, die poogde de realiteit van het leven van arbeiders in fabrieken en woonwijken te delen. Deze beweging kende geen lang leven, omdat Rome de priesters tot een andere invulling van

het ambt riep. In Nederland waren er eveneens priesters (met name uit ordes en congregaties) die de keuze maakten als en onder de armen te wonen en in de fabriek te werken. Ook zij zijn vertrokken of overleden. Die samenleefpraktijken zijn grotendeels voorbij. Dat komt door het dalend aantal religieuzen en priesters, maar ook omdat er vrijwel geen arme wijken meer zijn. Vroeger waren die wijken aanwijsbaar. De Utrechtse Wijk C, waar de zusters Augustinessen woonden en werkten, is een goed voorbeeld. Nu zijn wijken anoniemer, de afstand tussen bewoners is groter en je kunt minder direct verbindingen aangaan uit religieuze motieven. Misschien is het ook niet zo veilig om er alleen te wonen en je te mengen in het alledaagse van de wijk. Hoewel de aanwezigheid van katholieke 'meelevers' in de wijken is verdwenen, is hun benadering toch interessant omdat deze ons kan leren over de benadering door ons allen van de armen.

Armen, zij zijn zoals ik ben

Leven met en als de armen leert allereerst dat de 'armen zijn zoals jij'. Zij zijn naasten zoals jij. Armen zijn de burens. Ze zijn de moeite waard om gekend te worden, met hun hele verhaal. Armen, zoals ze nu vaak in de openbaarheid komen, zijn mensen met een 'probleem'. Maar vooral zijn zij personen, gelijken, mensen, beelden van God. Ze leiden gewone levens, met verjaardagen, feestjes, gezinsruzie's, ze zijn gezellige burens of niet. Er zijn gastvrije huizen of niet. Ze kunnen ziek worden en ook weer beter. Ze kunnen elkaar liefhebben en haten. Ze zijn mensen, zoals eenieder is. Dat inzicht moeten we in de praktijk van diaconie en caritas steeds voor ogen houden. Armen, zij zijn zoals ik ben.

Van twee culturen

De kloof tussen rijk en arm wordt groter, ook in Nederland. Dat geldt voor het geld, maar ook voor de bijbehorende leefculturen. Mensen die als en met de armen leven, kunnen pendelen tussen deze beide culturen. Zij hebben weet van beide en kunnen, vanuit een geleefde ervaring, een brug slaan. John Hayes, een protestantse pastor die met name in Groot-Brittannië leeft met de armen, haalt daartoe het leven van Mozes aan. Mozes was een man van twee culturen en kon mede daarom de leider van het joodse volk in de woestijn worden. Hij groeide

op in een Egyptische omgeving, als joods jongetje dat ontsnapte aan de kindermoord. Juist die twee culturen, aldus Hayes, gaven Mozes de mogelijkheid het leed waar te nemen en om de bevrijding met steun van God te leiden. Mensen die leven als de armen kunnen het perspectief van de armen en van de rijke cultuur verstaan. Zij kunnen dat vertalen, in het voetspoor van Christus die het perspectief van de armen, zieken en gekwetsten steeds naar voren bracht, als blik op de wereld en op het Koninkrijk van God.

Leren, niet romantiseren

Vele mensen zijn onder invloed van de economie van de overvloed en de aantasting van de schepping overgegaan naar een soberder leven. Zij proeven al wat het betekent om, zoals de armen, niet deel te (kunnen) nemen aan de heersende consumptiepatronen. Leven als de armen drukt ons met de neus op die feiten. We kunnen leren minder te consumeren.

Ik ontmoette de genoemde pater Gutierrez in 1986 bij een bijeenkomst in Rotterdam. Iemand vroeg hem waarom sommige armen andere armen bedriegen. Hij antwoordde: "Poor people are not good," bedoelend dat arme mensen niet betere mensen zijn dan anderen, zij zijn zoals jij en ik. Leven met en als de armen moet niet geromantiseerd worden. Arme mensen zijn niet beter, maar ook niet slechter. Arm zijn is afschuwelijk, eenzaam en vernederend. Daar wil je niet bij horen. Maar mensen die leven als en met de armen laten zien dat armen de naasten zijn. In de hulpverlening, diaconie en caritas worden armen vaak gezien via de hulpvraag waarmee men hen leert kennen. Leven als en met de armen toont ons vooral dat zij mensen zijn met hele levens, kinderen van God, de moeite waard om te kennen en om als buur, als naaste te hebben.

door Trees Versteegen,
diocesaan diaconaal werker

